

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ.

В сучасний період податкова система України надмірно деформована наданням пільг, а також відстрочок, розстрочок та ін., що не сприяє досягненню фінансової стабілізації в державі, рівномірному розподілу податкового навантаження на платників податків.

Nowadays the Internal Revenue system of Ukraine is badly deformed by offering privileges as well as delays, installments, etc, that doesn't promote the achievement of the state, as well as the even distribution of the revenue loading on taxpayers.

Після здобуття незалежності Україна почала будувати ринкову економіку та податкову систему, яка б відповідала її вимогам. Держава звернулася до досвіду розвинутих країн, але не можна переносити, копіювати податкову систему будь-якої країни на реалії нашої економіки. Будь-які новації в податковому законодавстві необхідно переймати тільки після глибокого вивчення певної проблеми і досвіду окремих елементів системи оподаткування країн із ринковою економікою, проведення аналізу можливості їх застосування в українському законодавстві. Так, в основу податкової системи України покладено класичну схему оподаткування, характерну для економічно розвинутих країн. Застосування такого шаблону в умовах перехідного періоду в Україні і призвело до виникнення низки суттєвих проблем. Як наслідок, нині Україна має недосконалі нормативні акти в сфері оподаткування, а відтак і складну та неефективну податкову систему.

Економічна стабільність держави пов'язана з показником рівня виконання дохідної частини Державного бюджету України. Дохідна частина бюджету визначає можливість держави виконувати свої зобов'язання перед платниками податків. Зазначимо, що Куба має річний бюджет на рівні 7 млрд. доларів (населення 10 мільйонів), Литва – 8 млрд. (населення 3 мільйона), а в Україні дохідна частина бюджету 10 млрд. доларів (населення 48 мільйонів). Відповідно з цим в країні і фінансуються медицина, освіта та інші важливі галузі. Практично за одну і ту саму працю вчителі початкових класів у розвинутих країнах одержують 2 – 3 тис. дол. на місяць (в Австрії – 2183 дол., Данії – 2968, Італії – 1947, Франції – 2351, Німеччині – 3848 дол.), а в Україні – менше 50 дол.

Зважаючи на те, що податки є основою доходів держави (наприклад, у доходах державного бюджету 2001 року податкові надходження становлять 60,4%, 2002 року – 65,15%), визначають можливості фінансування суспільного сектора господарства, доцільно проаналізувати ефективність надання пільг із окремих видів податків, зборів, (обов'язкових платежів). З економічної точки зору надання пільг є формою державного регулювання економічного і соціального розвитку, але надання значних пільг окремим групам платників зумовлює неможливість зниження податкового навантаження в цілому, а також сприяє зростанню тіньового сектору економіки. Тому, у колі вчених економістів відзначається не однозначне відношення до надання податкових пільг, а також ведуться дебати з приводу доцільності їх надання. Також слід зауважити, що термін „податкові пільги” не має однозначного чіткого визначення, що створює певну плутанину в законодавстві та є одним із його недоліків.

Кожен із законів щодо сплати податків містить не один десяток різних пільг. Сьогодні ні для кого не секрет, що сума наданих пільг значно перевищує суму сплачених податків до державного бюджету. Найбільші суми пільг передбачені із двох податків: податку на додану вартість (близько 116 податкових пільг) та податку на прибуток підприємств (по податку на прибуток нині діють 97 видів податкових пільг). Наприклад, тільки із цих двох податків у 2001 році бюджет недоотримав 18,6 млрд. гривень, коли загальна сума пільг з усіх видів податків перевищила 36,2 млрд. гривень, що спричинило прямі втрати бюджету в сумі 21,3 млрд. гривень.

Протягом 2002 року пільгами користувалися 129,9 тис. платників податків – юридичних осіб, загальна кількість задекларованих пільг становила 183 тис., в середньому припадає 1,4 пільги на одного платника. Сума податків, не сплачених через застосування пільг, за 2002 рік становила 56,3 млрд. грн. (в тому числі за перше півріччя 2002 року надано пільг на 20,5 млрд. грн.), що майже на 39 відсотків перевищує загальний обсяг надходжень за відповідний період минулого року, які контролюються органами ДПС (40,6 млрд. грн.). Разом з тим темпи зростання власне пільг більші ніж темпи надходжень до бюджету і така тенденція з кожним роком прогресує.

Однак, слід зазначити, що передбачені податкові пільги визначені з урахуванням альтернативних моделей оподаткування (патентування деяких видів підприємницької діяльності, фіксований сільськогосподарський податок, єдиний податок).

Таким чином, у знекровлені бюджету найвагомішими в абсолютних сумах є пільги, найбільшу питому вагу з яких займають пільги, надані платникам податку на додану вартість. Із загальної кількості податкових пільг пільги податку з доданої вартості становлять близько 83 відсотків.

Станом на 01.08.2002 р. із 808 тис. зареєстрованих підприємств і організацій платниками ПДВ зареєстрована лише половина з них, тобто 408 тис., з яких платять податок 346 тис., або 85 відсотків.

Необґрунтоване розширення податкових пільг щодо податку на додану вартість стримує поповнення державного бюджету, а сам ПДВ поступово втрачає роль одного із головних його джерел. Діюча система оподаткування передбачає широке коло пільг для підприємств, звільнених від оподаткування ПДВ. Це стосується як окремих видів продукції, так і окремих областей. Особливо необґрунтованим є той факт, що із загальнодержавного базису ПДВ випадають цілі області. Так в Дніпропетровській області в 2000 році начислено ПДВ з мінусом 169,2 млн. грн. Проти 220,1 млн. грн. в 1999 році, в Запорозькій – відповідно 3,9 млн. грн. проти 207,4 млн.грн.

Отже, існує необхідність у проведенні всебічного економічного та правового аналізу наданих пільг з метою визначення суб'єктів підприємництва, причепних до незаконного їх використання. Одним із основних напрямків цієї роботи залишається здійснення оперативних та контрольно-перевірочних заходів. Практика аудиторської діяльності і документальних податкових перевірок свідчить про допущення бухгалтерських і податкових помилок, які призводять до порушення податкового законодавства, в тому числі помилки в обчисленні й сплаті податків (неправильне визначення бази оподаткування, неправильний розрахунок суми податкового платежу, помилкове застосування пільг).

За січень – березень 2003 року документально перевірено 88,2 тис. підприємств, установ, організацій та 50,4 тис. фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. Порушення податкового законодавства виявлено майже у 90 відсотків перевірених юридичних та у 80 відсотків фізичних осіб.

За результатами контрольної роботи в цілому по Україні у першому кварталі 2003 року донараховано 2,2 млрд. грн., станом на 01.04.2003 року із донарахованих сум фактично надійшло 465,1 млн. грн.

Значним резервом збільшення доходів бюджету є виконання міністерствами та відомствами завдання з мобілізації до Державного бюджету України податків, зборів (обов'язкових платежів) і погашення податкового боргу. З початку 2003 року органами Державної податкової служби мобілізовано податків і платежів на суму 10,5 млрд. грн., з яких після проведених Держказначейством відрахувань до державних цільових фондів до Зведеного бюджету фактично надійшло 10,2 млрд. грн.. До державного бюджету України мобілізовано 6,2 млрд. грн., що на 1,2 млрд. грн. (або 22,9 відсотка) перевищує минулорічний показник. Що стосується податкового боргу, то станом на 01.04.2003 року він становив 15,2 млрд. грн., найбільшу питому вагу в його сумі становлять ПДВ (7,4 млрд. грн., або 49 відсотків) та податок на прибуток підприємств (4,5 млрд. грн., або 29 відсотків).

Також слід зазначити, що згідно з даними Міністерства фінансів України у 2002 році скоротилася податкова база внаслідок списання і розстрочок податкового боргу. Так, за перше півріччя списано податкового боргу з ПДВ на суму 157,6 млн. грн., надано відстрочок (розстрочок) на суму 1331,2 млн. грн. за 2001 рік із сплати ПДВ надано 66,099 млн. грн. пільг, сума несплаченого податку становить 33,271 млрд. грн.. це колосальні фінансові ресурси явно втрачені для бюджету. Звідси виникає необхідність чіткого контролювання проходження цих вивільнених сум із метою попередження нецільового їх використання.

Отже, формуючи податкову політику, держава шляхом збільшення або зменшення кількості податкових надходжень, зміни форми оподаткування та податкових ставок, тарифів, звільнення від оподаткування окремих галузей виробництва, груп населення, може сприяти зростанню або спаду господарської активності, утворенню необхідної кон'юнктури на ринку та умов для розвинення пріоритетних галузей економіки, формуванню збалансованої соціальної політики.

Встановлення та скасування податків, зборів та обов'язкових платежів в бюджет та державні цільові фонди, а також пільг їх платникам здійснюються Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, сільськими, селищними радами в відповідності з діючим податковим законодавством, які, крім того, мають право встановлювати додаткові пільги по оподаткуванню в межах сум, які надходять в їх бюджети. Ставки, механізм стягнення податків, зборів та обов'язкових платежів та пільги по їх сплаті мають встановлюватися та змінюватися тільки законодавчими актами про оподаткування.

Використовуючи ті чи інші податкові пільги держава регулює зміни в структурі виробництва. Податкові пільги являють собою засіб цільової диференціації податкового тиску з метою стимулювання ділової активності в окремих секторах економіки. Безумовно пільги – необхідний для економіки елемент системи стимулювання, але їх надання повинно мати сувору цільову спрямованість. Безпосередньо їхне скасування може спричинити погіршення фінансового стану підприємств окремих галузей. Тому варто ретельніше контролювати надання пільг та цільове використання коштів, отриманих підприємством завдяки пільговому оподаткуванню.

Наявність пільг в тому обсязі в якому вони існують на теперішній момент зашкоджує виконанню дохідної частини Державного бюджету, є найважливішим чинником недонадходження коштів в бюджет. Хибою чинної практики надання пільг є і те, що більшість пільг надається у формі повного і безстрокового звільнення від оподаткування, що зменшує стимулюючу функцію пільг. З метою впорядкування

надання пільг з окремих видів платежів насамперед необхідно ліквідувати пільги, які не мають достатньо економічного обґрунтування, особливо із прямих податків і передусім із податку на прибуток, податку на землю, із непрямих – податку на додану вартість.

Для забезпечення своєчасного виконання передбачуваних показників дохідної частини бюджетів усіх рівнів важливе значення має податкова стратегія держави. Невід'ємною складовою податкової стратегії має стати встановлення чітких, прозорих критеріїв та методик надання податкових пільг. Найбільш оптимальним є надання таких пільг як певної винагороди за виконання суб'єктами господарювання певних суспільно важливих функцій на регіональному чи загальнодержавному рівні, що поки не вдається реалізувати це на практиці.

Таким чином, через негативний вплив на загальні підсумки виконання доходів зведеного бюджету наданих податкових пільг за окремими видами податків, зборів (обов'язкових платежів) держава не дораховує значних сум коштів, що не сприяє стабілізації економіки країни в цілому й виконанню прогнозованої дохідної частини бюджетів усіх рівнів зокрема. Для розв'язання цієї проблеми необхідно здійснити такі заходи:

- надання пільг має здійснюватися тільки на підставі прийнятих законів;
- кожна пільга щодо сплати податку повинна мати певний термін дії, тобто обмеження у часі. Термін дії пільги повинен закінчуватися із завершенням бюджетного року;
- зменшити кількість податкових пільг у розрізі окремих видів податків, зборів (обов'язкових платежів) за рахунок скасування малоефективних пільг, які безпосередньо не пов'язані із соціальним захистом малозабезпечених верств населення і не мають інвестиційної спрямованості;
- пільги з оподаткування повинні мати строго цільове призначення щодо використання коштів. З метою забезпечення цільового використання підприємством таких ресурсів доцільно надавати конкретні пільги (наприклад, на створення, розширення матеріальної бази, на тимчасове поповнення власних оборотних коштів) на основі угоди між уповноваженим державним органом та підприємством, яка передбачає зобов'язання платника податку щодо цільового пільгового оподаткування та його відповідальність за порушення цих зобов'язань.

Нині в Україні багато податкових пільг, які потребують упорядкування. Отже, одним із чинників, що може забезпечити належний рівень бюджету – 2004, має стати прийняття Верховною Радою пакетів законів, які дали б змогу ліквідувати деякі податкові пільги із окремих видів податків, зборів (обов'язкових платежів) і водночас зменшити ставки оподаткування. Також надії на розв'язання цих проблем покладаються на прийняття Податкового кодексу України.

Література

1. Піхоцький, Харевський. Пільги щодо сплати податків і субсидії з бюджету. „Вісник податкової служби України”, № 47, 2002 р.
2. Табаченко О. Чому українці неохоче платять податки? „Урядовий кур'єр”, № 67, 2003р.
3. Вільховий Ю. ПДВ потребує законодавчого реформування. „Вісник податкової служби України”, № 1, 2003 р.
4. Юрій С.І., Таранов І.М. Оцінка ефективності наданих пільг з оподаткування. „Фінанси України”, № 12, 2002 р.
5. Головка О. Перспективи бюджетного процесу. „Урядовий кур'єр”, № 77, 2003 р.
6. Управління прес-служби ДПА України. Податкова у цифрах і фактах. „Урядовий кур'єр”, № 77, 2003 р.